

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”

**Demografie și societate pe Valea Bârgăului în secolul al
XIX-lea și începutul secolului XX**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator științific:

Conf. univ. dr. habil. Mihai Teodor Nicoară

Doctorand:

Iulius-Liviu Ușeriu

Cluj- Napoca

2022

Cuprins

Introducere.....	5
Capitolul I. Parohia ortodoxă Rusu Bârgăului (1801-1920)	29
1.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Rusu Bârgăului (Bórgo Rus) între anii 1801-1920	29
1.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Rusu Bârgăului (1801-1920)	30
1.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Rusu Bârgăului (1834-1910)	39
1.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Rusu Bârgăului (1801-1920).....	51
1.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice în parohia ortodoxă Rusu Bârgăului (1801-1920)	69
Capitolul II. Parohia ortodoxă Josenii Bârgăului (1801-1920).....	74
2.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Josenii Bârgăului (Bórgo Joseni) între anii 1801-1920	74
2.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Josenii Bârgăului (1801-1920)	75
2.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Josenii Bârgăului (1801-1920)	85
2.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Josenii Bârgăului (1804-1920).....	99
2.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia ortodoxă Josenii Bârgăului (1801-1920)	120
Capitolul III. Parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului (1801-1920)	124
3.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Mijlocenii Bârgăului (Bórgo Mijloceni) între anii 1801-1920	124
3.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului (1814-1920)	125
3.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului (1802-1920) .	132
3.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului (1801-1920) .	144
3.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului (1801-1920)	159
Capitolul IV. Parohia ortodoxă Susenii Bârgăului (1811-1920).....	162
4.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Susenii Bârgăului (Bórgo Suseni) între anii 1811-1920.....	162
4.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Susenii Bârgăului (1815-1920).....	163
4.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Susenii Bârgăului (1811-1920).....	170
4.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Susenii Bârgăului (1815-1920)	180
4.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia ortodoxă Susenii Bârgăului (1811-1920)	193
Capitolul V. Parohia ortodoxă Prundu Bârgăului (1851-1920)	196

5.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Prundu Bârgăului (Bórgo Prund) între anii 1851-1920	196
5.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Prundu Bârgăului (1851-1920)	197
5.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Prundu Bârgăului (1851-1920)	207
5.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Prundu Bârgăului (1851-1920)	219
5.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia ortodoxă Prundu Bârgăului (1851-1920)	237
Capitolul VI. Parohia greco-catolică Tiha Bârgăului (1801-1920)	241
6.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Tiha Bârgăului (Bórgo Tiha) între anii 1812-1920	241
6.2. Dinamica și structura nașterilor în parohiagreco-catolică Tiha Bârgăului (1812-1920)	242
6.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia greco-catolică Tiha Bârgăului (1821-1920)	251
6.3.1. Studiu de caz. Dispensele de jale	263
6.4. Dinamica și structura mortalității în parohia greco-catolică Tiha Bârgăului (1813-1920) ..	277
6.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia greco-catolică Tiha Bârgăului (1811-1920)	291
Capitolul VII. Parohia greco-catolică Mureșenii Bârgăului (1811-1920)	295
7.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Mureșenii Bârgăului (Bórgo Morșeni) (1811-1920)	295
7.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia greco-catolică Mureșenii Bârgăului (1811-1920)	296
7.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia greco-catolică Mureșenii Bârgăului (1811-1920)	304
7.4. Dinamica și structura mortalității în parohia greco-catolică Mureșenii Bârgăului (1811-1920)	316
7.4.1 Studiu de caz. Protocolul Inspețiunei de morți	331
7.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia greco-catolică Mureșenii Bârgăului (1811-1920)	333
Capitolul VIII. Parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului (1831-1920)	336
8.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei ortodoxe Bistrița Bârgăului (Bórgo Bistrița) 1831-1920	336
8.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului (1831-1920)	337
8.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului (1834-1920)	344
8.4. Dinamica și structura mortalității în parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului (1851-1920)	355
8.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului (1831-1920)	372
Capitolul IX. Parohia greco-catolică Bistrița Bârgăului (1811-1920)	375

<i>9.1. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei greco-catolice Bistrița Bârgăului (Bórgo Bistrița) între anii 1811-1920.....</i>	<i>375</i>
<i>9.2. Dinamica și structura nașterilor în parohia greco-catolică Bistrița Bârgăului (1831-1920)</i>	<i>376</i>
<i>9.3. Dinamica și structura căsătoriilor în parohia greco-catolică Bistrița Bârgăului (1811-1920)</i>	<i>385</i>
<i>9.4. Dinamica și structura mortalității în parohia greco-catolică Bistrița Bârgăului (1831-1920)</i>	<i>396</i>
<i>9.5. Evoluția comparată a fenomenelor demografice pentru parohia greco-catolică Bistrița Bârgăului (1831-1920)</i>	<i>409</i>
Concluzii.....	412
Bibliografie.....	421
<i>Lista prescurtărilor</i>	<i>441</i>
<i>Lista tabelelor și a graficelor.....</i>	<i>442</i>

Cuvinte cheie: demografie istorică, antropologie istorică, istorie culturală, Valea Bârgăului, registre parohiale, natalitate, nupțialitate, mortalitate, ilegitimitate, grăniceri, țărani, elite locale, Primul Război Mondial,

Lucrarea de doctorat *Demografie și societate pe Valea Bârgăului în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, are ca și câmp de investigație comunitățile parohiale, individul, cuplurile, familiile și motivațiile lor, comportamentele demografice intime și așteptate (nașterea, căsătoria, moartea), relațiile interpersonale și valorile lumii țărănești aflate în epoca de tranziție a conștiinței tradiționale sub înrâurirea modernizării în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX în microregiunea Valea Bârgăului. Sub umbrela generoasă a noii istorii culturale, am ales să folosesc printr-o anchetă sistematică și interdisciplinară instrumentele demografiei istorice, antropologiei istorice, microistoriei, elemente de istorie socială, a familiei, a sexului, a morții, toate convergând spre cristalizarea unei perspective cât mai veridice de restituire a vieții oamenilor obișnuiți din comunitățile țărănești tradiționale.

Nu există până în momentul de față o cercetare substanțială și încheată a Văii Bârgăului, ci doar rare și scurte referiri la diferite aspecte ale dezvoltării comunităților, a vieții unor personalități sau a publicării de documente referitor la aspecte politice sau sociale, istoria locurilor rămânând într-un con de umbră în comparație cu cercetarea istorică dedicată zonei Năsăudului. Deși au fost integrate administrativ în granița militară năsăudeană și apoi cuprinse pentru o perioadă în administrația românească districtuală, comunitățile de pe Valea Bârgăului consider că au avut și au o marcă identitară proprie, care de-a lungul timpului s-a distanțat în mare măsură de cea năsăudeană. Identitatea bârgăuanilor a fost accentuată de numele satelor, axa geografică, majoritatea confesională ortodoxă și mai puțin a greco-catolicilor, existența unui centru administrativ local în Prundu Bârgăului, apropierea de orașul Bistrița, drumul care traversează valea spre Bucovina, obiceiurile, portul, etc. Toate aceste coordonate au particularizat devenirea istorică a acestor comunități. Prin demersul analitic din lucrare fundamentez imaginea identitară aparte a bârgăuanilor.

Durata lungă a epocii cercetate, de peste un secol, are drept scop sesizarea unor schimbări sau, din contră, a unor continuități privind factorii decisivi care au influențat dinamica demografică. Populația de pe Valea Bârgăului a fost supusă numeroasele modificări ale coordonatelor politico-administrative și sociale în intervalul cronologic analizat. Situată

geografic la granița Imperiului Habsburgic, din anul 1783 până în anul 1851 a fost instituit regimul grăniceresc care a guvernat militar regiunea prin reguli și contrângeri de natură economică, socială, confesională specifice regimentelor de graniță din Transilvania. În această perioadă, pe lângă obligațiile militare reprezentate de serviciul de pază al graniței, bârgăuanii au participat și la războaiele europene ale Imperiului Habsburgic, dar și la mișcarea revoluționară din 1848-1849 care a avut chiar și episoade la nivel local. Anul 1851 a însemnat suprimarea regimentelor de graniță și apoi în următorii ani restructurarea administrativ-teritorială a zonei. Avatarurile administrative ale administrației austriece și apoi austro-ungare s-au concretizat prin crearea Districtului Năsăudului care a funcționat între anii 1861-1876 cu jurisdicție pe vechiul teritoriu al regimentului grăniceresc năsăudean. După anul 1876 localitățile bârgăuane au fost încadrate administrativ în comitatul Bistrița-Năsăud, cercul Prundu Bârgăului, până în anul 1918 când s-a constituit județul Bistrița-Năsăud, plasa Iad în cadrul statului unitar român. Confesional cele șase parohii ortodoxe au aparținut de Protopoiatul Ortodox al Bârgăului transformat mai apoi în al Bistriței iar cele trei parohii greco-catolice de Vicariatul Rodnei cu sediul la Năsăud. În aceeași perioadă s-au adăugat puseele epidemice (holeră, variolă, difterie, cori, gripă spaniolă), fenomenele naturale extreme (ani de secetă, ploi etc), crizele economico-financiare, politice (încercările de maghiarizare). Toate schimbările au bulversat uneori oamenii din comunitățile de pe Valea Bârgăului, imprimând trăsături distincte acestui spațiu de la granița Transilvaniei.

Pentru a contura și defini cât mai bine identitatea bârgăuană am pornit analiza de la documentele de arhivă inedite prin despuirea registrelor parohiale folosind fundamenata teoretică a școlii franceze de demografie istorică obținând analize seriale cantitative. Informațiile inedite seriale oferite de registrelor parohiale au fost completate calitativ prin exploatarea adnotărilor făcute de către preoți în afara rigorilor de completare a registrelor stabilite de autorități. De asemenea am sondat în documentele adiacente păstrate în arhivele parohiale, protopopiale, vicariale, autorităților judecătorești (sedrii districtuală), a asociațiilor politico-culturale (ASTRA), a arhivelor personale, pentru a completa cât mai bine imaginea cantitativă prin latura calitativă a informațiilor despre cele trei evenimente demografice majore. Informațiile editate le-am prelucrat și completat din perspectiva demografiei istorice deschizând noi căi de interpretare și contextualizare a acestor surse.

Dacă decupajul spațial înglobează o monogarfie demografică a microregiunii Văii Bârgăului, decupajul temporal este mai îndrăzneț și are ca fundament existența unor registre care ne permit să cuprindem orizontul generos oferit de consemnarea celor trei evenimente demografice în registrele parohiale chiar de la începutul secolului al XIX-lea până în primele două decenii ale secolului XX. Mi-am propus să sondez cât mai mult posibil dincolo de orizontul demografic al celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea jalonat până acum de scrisul istoric transilvănean, acest fapt constituindu-se într-un alt demers inovativ al cercetării. Din acest motiv în structura lucrării apar ocazional ruperi de ritm în conturarea fenomenului demografic pentru unele parohii din cauza păstrării diferențiate a informațiilor, a tipurilor de registre folosite, a înclinației preoților de a completa cu sârguință registrele parohiale, a stării de conservare a registrelor, etc. Am constatat că nu numai înainte de anul 1830 au fost unele "dezechilibre" în consemnarea evenimentelor demografice, ele au apărut și după anul 1895 sau uneori la începutul secolului XX.

Am pornit așadar ancheta prin cercetarea cu de-amănuntul a registrelor parohiale evidențiind orizonturile concentrice în spațiul celor 9 parohii rurale (6 ortodoxe și 3 greco-catolice) cu populație majoritar românească analizate în dimensiunea demografică brută prin prisma celor trei evenimente constant repetabile: nașterea, căsătoria, moartea, considerate totodată traiectoriile cele mai importante și mai solemne din viața țăranilor. Noutatea demersului științific constă în faptul că am încheiat prima monografie de acest fel în peisajul istoriografic transilvănean realizată pe baza tehnicilor consacrate de Michel Fleury și Louis Henry. Aceste evenimente demografice le-am perceput ca piatră de temelie a unei construcții care are ca obiect analiza dinamicii și a schimbărilor intervenite în structura populației prin prelucrarea cantitativ nenominativă dar și calitativ nominativă a informațiilor din registrele parohiale. S-a conturat astfel o istorie a lumii rurale o istorie a celor umili, cumiți, inventariați și rânduiți cum se cuvine în registrele parohiale ale lumii țăărănești, scoasă din imobilismul său secular. Lectura atentă a surselor a făcut ca imaginea acestor oamenilor din comunitățile bârgăuane să devină vie și animată prin utilizarea instrumentele demografie istorice, ale antropologiei istorice și microistoriei. Ciclul demografic și-a pus amprenta temeinic asupra existenței oamenilor de la naștere și până la moarte. Greutatea faptului antropopogic l-am degajat atât din informațiile adnotate în registrele parohiale cât și din documentele conjuncturale completate adiacent pentru

cele trei evenimente demografice. Am încercat să conturez și să definesc identitatea bârgăuană pornind de la acest model de cercetare.

Neșateptat a fost să descopăr că acești oameni "tăcuți" și "simpli" ai parohiilor rurale care au fost contabilizați serial în registre, m-au lăsat să scrutez prin intermediul preoților care au consemnat în registre clipe din vieților lor țesute din puțină bucurie, multe nefericiri și uneori prea puțină speranță, ținând cont de faptul că țăranii au lăsat foarte rar urme scrise.

Un alt treilea reper care dă unicitate lucrării îl constituie glisarea cercetării atât pe comunitate cât și pe individ dar nu prin intermediul fișelor de reconstituire a familiei, perspectivă mai puțin sau chiar deloc folosită în cercetările de până acum în lectura acestui tip de documente. Consemnate în rubricile registrelor parohiale la botez, căsătorie sau moarte, informațiile fruste scot la iveală și acei indivizi diferiți de marea masă a țăranilor care au fost valorizați de către preoți și comunitate prin consemnarea statutului lor în comunitate (elitele locale), a meseriei sau ocupației avute din perspectiva modernizării și preindustrializării. Fața hidoasă a morții devenită serială în registrele parohiale chiar și în timpul epidemiilor a fost particularizată prin focalizarea asupra indivizilor care au fost consemnați ca având morți "extraordinaire" din perspectiva administrării sfintelor taine. Morțile ordinare au fost intercalate de "morțile extraordinare" pentru care preoții nu au putut administra sfintele taine cum a fost în cazul accidentelor copiilor, a accidentelor adulților, a omorurilor, a sinuciderilor, a condamnaților la moarte. Cu mare însemnătate a fost tratată și moartea indivizilor aparținând elitelor locale (preoți, preotese, cantori, învățători, notari, primari, medici, inspectori de morți, căpitani, ofițeri, stegari, jandarmi etc, din care deslușim structura socială și viața de zi cu zi a acestor indivizi. Al patrulea element novator îl constituie valorificarea datelor din matricolele născuților, căsătoriților și a morților pentru a completa informațiile oferite de documentele conjuncturale consacrate celor trei evenimente demografice. La recăsătorire unul sau ambii parteneri au solicitat uneori dispensarea timpului sacru de jale, informațiile din aceste documente le-am completat prin microanchete și am stabilit cu ajutorul registrelor matricole vârsta partenerilor, durata căsătoriei, timpul scurs de la decesul partenerului până la acordarea dispensei. Tot cu ajutorul registrelor am stabilit și în cazul celor care și-au făcut testamente vârsta testatorului, data morții cauza probabilă a morții, urmașul care a făcut înmormântarea la ieșirea din viață a indivizilor.

Încercarea de a reconstitui cât mai fidel evoluția populației rurale bârgăuane pe durata a o sută douăzeci de ani între anul 1801 și anul 1920 în dimensiunea ei demografică a nașterilor,

căsătoriilor și a deceselor ca evenimente repetitive în viața indivizilor și a comunităților a avut ca rezultat construirea a nouă capitole însemnând nouă parohii, analizate după același tipar. Pentru evoluția nașterilor în fiecare din cele nouă capitole șablonul aplicat pentru analiză a urmărit surprinderea evoluției decenale și lunare a nașterilor legitime și ilegite. Pentru evoluția încheierii căsătoriilor, în mod similar, șablonul folosit se regăsește în cele nouă capitole sondând evoluția decenală și lunară (sezonieră) a încheierii căsătoriilor, a provenienței partenerilor exogami în ordinea așezării localităților, evoluției decenale a statului civil la căsătorie și recăsătorire dar și a mediei vârstei la căsătorie. Dinamica și structura mortalității a avut următorul șablon în cele nouă capitole: evoluția decenală și lunară (sezonieră) a mortalității, evoluția sporului natural, evoluția decenală în funcție de grupele de vârstă și sex a mortalității.

Arhitectura lucrării mele de doctorat se compune din 9 capitole.

Primul capitol analizează parohia ortodoxă Rusu Bârgăului între limitele cronologice 1801-1920, cu mici întreruperi dictate de absența surselor. Este prima parohie din avalul văii dacă luăm ordine satelor bârgăuane de la Bistrița la Pasul Tihuța. Profilul demografic, confesional și socio-economic al parohiei este analizat prin despuirea nenominativă cantitativă a nașterilor, căsătoriilor și a mortalității cu o analiză compartă a celor trei fenomene la sfârșitul capitolului. Fiind o parohie mijlocie evoluția fenomenelor demografice s-au caracterizat prin fluxuri și refluxuri ale populației mult mai evidente în comparație cu parohiile mari. Analiza calitativă a explorat indivizii și familiile prin intermediul elementelor de particularizare care au erupt din consemnarea serială a nașterilor, căsătoriilor și a morților "extraordinare", dar și o analiză a perioadei desfășurării Primului Război Mondial făcută pe baza listelor participanților la război.

În al doilea capitol, luând în considerare așezarea satelor, am analizat parohia ortodoxă Josenii Bârgăului, o parohie mare, folosind același șablon al celor trei evenimente demografice trecute prin sita exploatării cantitativ nenominativă dar și nominativ calitativă. Evoluția evenimentelor demografice a avut un caracter mult mai liniar. În comparație cu celelate parohii atrage atenția conscrierea în registre, deși ar fi trebuit confor uzanțelor redactarea unor registre separate, a evenimentelor demografice petrecute în filia Dornișoara, situată la o distanță de 35 km în zona proprietăților montane ale satului unde a fost deschisă o fabrică de prelucrare a lemnului. Ploretarii filiei Dornișoara, o mixtură etnică și confesională, au avut se pare un comportament care a ieșit din cadrele tradiționale ale moralei satului tradițional, specifică mai

degrabă orașului, însă acest comportament nu a afectat parohia mamă datorită distanței mari la care era situată filia.

Al teilea capitol are în vedere conturarea profilului demografic, confesional și social economic al parohiei ortodoxe Mijlocenii Bârgăului între anii 1801-1920, o parohie de mărime mijlocie care a cunoscut o creștere semnificativă a populației în secolulul al XIX-lea și începutul secolului XX. Ca și la Josenii Bârgăului surprinde numărul mare de gemeni născuți în comunitate, iar din consemnarea deceselor a reieșit o ocupație specifică acetui sat și anume olăritul, evidențiat inclusiv prin accidente care au produs morți "extraordnare".

În capitolul patru am analizat Susenii Bârgăului, satul natal, care s-a conturat prin exploatarea nenominativă a registrelor parohiale ca una din comunitățile ortodoxe mici ale Văii Bârgăului. Dinamica celor trei evenimente demografice sondată între anii 1801-1920 confirmă că comunitățile mici sunt supuse unor fluxuri și refluxuri decenale ale evenimentelor demografice mult mai proemninate negativ în comparație cu comunitățile mari.

Prundu Bârgăului, centrul administrativ, preindustrial și industrial, școlar, militar, judecătoresc și notarial, sanitar, poștal și telegrafic al Văii Bârgăului este analizat în capitolul cinci. Documentele păstrate au permis reconstruirea evoluției demografice a nașterilor, căsătoriilor și mortalității doar în intervalul cuprins între anii 1850-1920, registrele de dinainte de 1850 au fost arse de trupele maghiare în anul 1848. Datorită configurării dată satului de majoritatea ortodoxă registrele parohiale oferă puține date despre "elitele locale", ele se pare că aparțineau în mare lor majoritate altor confesiuni.

Capitolul șase analizează fosta parohie greco-catolică Tiha Bârgăului, una dintre cele mai mari de pe vale, în intervalul cronologic 1812-1920. Cele trei evenimente demografice sunt analizate cantitativ și calitativ pe baza informațiilor cuprinse în registre. Existența unui bogat material arhivist în oficiul parohial și vicarial m-a făcut să analizez folosind informații din registre "dispensele de jele" documente ce privesc atât disoluția cuplului prin moartea unuia dintre parteneri cât și a reformării unor cupluri din perspectiva recăsătoririi văduvilor. Am identificat în registre și contracte de căsătorie. Datele obținute din registre (vârsta, data morții, data recăsătoririi etc) au întregit tabloul acestui fenomen. La fel ca și în celelate parohii de pe Valea Bârgăului am analizat demografia Primului Război Mondial din perspectiva listelor cu soldații înrolați dar și testamentele încheiate completând informațiile cu date demografice din

registre. Fiind o parohie mare evoluția evenimentelor demografice a cunoscut fluxuri și refluxuri de mai mică intensitate.

Tot greco-catolică a fost și parohia Mureșenii Bârgăului, analizată în capitolul șapte, pentru intervalul cronologic cuprins între anii 1811-1920. Ca și în cazul parohiei Tiha Bârgăului evoluția demografică a valori pozitive, însemnările amănunțite ale preoților au permis pe lângă analiza serial cantitativă și o susținută analiză calitativă făcută din prisma informațiilor consemnate în registre pentru nașteri, căsătorii, decese. Este adevărat, în număr mult mai mic, am identificat și aici contracte de căsătorie și dispense de jale. Existența unei cronici scrise de parohul local pentru perioada Primului Război Mondial vine să completeze informațiile demografice ale desfășurării războiului și a prezenței frontului localitatea fiind situată în zona premontană nu departe de graniță și de linia frontului.

În capitolul opt este analizată parohia oerodoxă Bistrița Bârgăului, o parohie mare situată într-un sat în care a mai existat și o parohie greco-catolică mult mai mică, ortodocșii fiind preponderenți la nivel local. Fenomenele demografice au fost analizate cantitativ, analiza calitativă oferă în cazul acestei parohii o imagine specială în privința numărului mare de copii ilegiti născuți de "văduve căzute", iar mortalitatea a avut și aici particularități date de apariția la sfârșitul secolului al XIX-lea a proletarilor sau a muncitorilor lucrători la fabrica de lemn într-o mixtură etnică și confesională care nu a ținut cont de morala și legile tradiționale ale satului. Cronica scrisă de parohul local Vasile Pavel oferă informații extrem de prețioase despre sat și celelalte comunități de pe vale. Doar pe jumătate am reconstituit desfășurarea demografică a Primului Război Mondial, în listele cu soldații recrutați pe front nu este trecută confesiunea, numărul mare de recruți făcând imposibilă până în momentul de față separarea lor pe etnii.

Capitolul nouă analizează parohia greco-catolică din Bistrița Bârgăului, o parohie mică care a administrat pentru o perioadă filiile greco catolice din celelate sate ortodoxe de pe Valea Bârgăului. Cele trei fenomene demografice, fiind un sat mare, nu au cunoscut ca și în cazul celorlate parohii mici de pe vale fluxuri și refluxuri care să marcheze negativ comunitatea. Imaginea demografică cantitativă este susținută în acest caz de coagularea elitelor locale de pe Valea Bârgăului care se pare au fost în majoritate de confesiune greco-catolică, permițând culmea completarea informațiilor despre celelate parohii.

Fiecare din cele nouă capitole corespunzând celor nouă parohii beneficiază la final de o imagine a evoluției comparate a celor trei evenimente demografice. La o primă vedere toată

cercetarea poate fi încadrată într-un șablon pe care l-am aplicat fiecărei parohii, ceea ce este perfect adevărat, în fond este o monografie demografică. La o privire mai atentă însă totul este diferit. Fiecare din cele nouă capitole corespunzând fiecărei din cele nouă parohii se diferențiază prin particularități ale așezării geografice, mărimii parohiei, confesiunii indivizilor, a râvnei preoților în gestionarea parohiei și a registrelor matricole, a informațiilor și documentelor adiacente complate și păstrate etc. Capitolele se diferențiază spectaculos prin însemnările marginale sau suplimentare făcute de către preoți, a profilelor ocupaționale din sate, a diferențelor pe care le cunosc parohiile mici în comparație cu parohiile mari, a demografiei Primului Război Mondial, a dispenselor, a contractelor de căsătorie, a unui registru al inspectorului de morți, al consemnării evenimentelor demografice din filii, al testamentelor, al morților "extarordinare", a folosirii cimitirelor familiale sau a celor bisericești. Am realizat o glisare integratoare de la comunitate la individ folosind instrumentarul analizei de tipul microistoriei, a istoriei sociale, printr-o apropiere mutuală de antropologia istorică sub cupola istoriei culturale.

Ca să începem cu începutul: erau oare copii doriți? Cu siguranță în societatea rurală tradițională oamenii au urmat îndemnul biblic de a crește și a se înmulți sub autoritatea bisericii. Este greu de conturat cum afectau aceste tipare ale nașterilor viața emoțională din cadrul familiei, a investiției emoționale făcută de părinți și arestului membrilor familiei. Dimensiunea demografică a natalității analizată pe palierul cantitativ în cele 9 capitole identificate cu cele 9 parohii de pe Valea Bârgăului a înregistrat, ca și în restul Transilvaniei, o tendință generală de creștere a populației. Mărimea parohiilor românești și așezarea geografică au modelat comportamentele demografice. Pentru fiecare parohie în capitolul consacrat am subliniat particularitatea acestor evoluții. La nivel general natalitatea a înregistrat perioade de stagnare sau de reflux în cazul parohiilor mici și mijlocii situate în avalul văii (Rusu, Mijlocenii, Susenii Bârgăului) într-un echilibru pe care îl pot caracteriza ca fiind uneori destul de precar, în timp ce parohiile mari situate în majoritate în amonteale văii (Josonii, Prundu, Tiha, Mureșenii și Bistrița Bârgăului ortodoxă și greco-catolică cu filiile) au avut o evoluție anumărului de nașteri pozitivă, liniară, fără refluxuri sau stagnări notabile. Deceniul doi al secolului XX a înregistrat în anii desfășurării Primului Război Mondial o scădere semnificativă a numărului născuților, însă după anul 1918 numărul născuților a crescut pe media înregistrată înainte de anul 1914. Nu

am sesizat o scădere voluntară a numărului nașterilor care să aibă o altă cauză în afară de cea a agresiunii patologice, poate doar începuturile timide ale tranziției demografice.

Nașterile au avut loc în toate lunile calendaristice ale anului, iar prin calculul acceptat de 9 luni se poate stabili luna concepției. Procrearea de copii reprezenta o îndatorire creștină a celor căsătoriți, întreaga viață sexuală în lumea țărănească și nu numai se putea rezuma doar pentru procreație, iar femeile nășteau cât le permitea natura. Calendarul creștin cu interdicțiile specifice posturilor, lunile ofierii nunților urmate de obicei de procreere, calendarul muncilor agricole cu intensitatea diferită a efortului cheltuit în muncă, disponibilitatea hranei, au configurat natalitatea care nu a fost uniformă pe parcursul lunilor. În parohiile de pe Valea Bârgăului cele mai multe nașteri au avut loc în lunile martie, mai, octombrie corespunzându-le luniile de concepție iulie, august, ianuarie. Cele mai puține nașteri au fost înregistrate în lunile decembrie, septembrie, iunie, corespunzându-le lunile de concepție martie, decembrie, octombrie.

Nașterile ilegite (născuții din pat nelegiuit sau spurii) au urmat indeaproape tendința evolutivă a nașterilor legitime. Parohiile din comunitățile mijlocii și mici (Rusu, Mijlocenii, Susenii Bârgăului) au înregistrat procente ale ilegitimității în raport cu numărul general al nașterilor în jurul mediei procentuale de 4%, controlul moral executat de biserică prin autoritatea preotului și de restul comunității fiind mult mai pregnant. Parohiile mari (Josenii, Prundu, Tiha, Mureșenii, Bistrița Bârgăului ortodoxă și greco-catolică) au înregistrat o rată medie a ilegitimității de 10% din totalul nașterilor. Excepție, deși a fost o parohie mică, a făcut parohia greco-catolică Bistrița-Bârgăului care din cauza nașterilor ilegite din filii (adică a greco-catolicilor din satele ortodoxe) și a prezenței proletariului de la fabrica de lemn (străini veniți la muncă în localitate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX) a înregistrat un procent al ilegitimității de peste 14% apropiat de cel înregistrat în mediul urban . Același fenomen s-a înregistrat și în Josenii Bârgăului cu filia Dornișoara situată la aproximativ 35 km de sat, însă comunitatea nu a fost "afectată" de acest fenomen considerat imoral în epocă datorită distanței dintre cele două comunități. Parohiile mari în care s-au înregistrat multe nașteri ilegite au avut o configurație a așezării satelor pe suprafețe mari ușor răsfirate în comparație cu parohiile din mijlocul și avalul Văii Bârgăului care au fost mult mai compacte. În primul și mai ales în al doilea deceniu al secolului XX când s-a desfășurat Primul Războiul Mondial a crescut numărul născuților ilegiti, însă nu în mod spectaculos pentru a susține o

liberalizare a moralității pe fondul desfășurării războiului. Am descoperit prin prelucrarea nominativă a registrelor că și pe Valea Bârgăului nașterile ilegite au fost caracteristice mediului social al marginalilor, a săracilor (zilieri), a străinilor veniți în comunitate, a ȝiganilor. Femeile au născut succesiv mai mulți copii declarați ilegiti fenomen specific de altfel în vechiului regim demografic caracterizat prin nașteri numeroase. Au exista și excepții, dar au fost foarte puține. Având în vedere că o femeie a dat naștere mai multor copii ilegiti explică procentele ridicate ale ilegitimității și infirmă teoriile enunțate privind "contaminarea" morală a comunităților ca și consecință a modernizării pe fondul revoluției sexuale și a emancipării femeilor. Militez deci pentru o nouă abordare cifrică a ilegitimității luând în cosiderare numărul mare de nașteri caracteristic vechiului regim demografic.

Prelucrarea nominativă a registrelor nașterilor mi-a permis să recuperez repere ale schimbărilor sociale profunde în care originea socială. Am suprins în registre în perioada graniței militare, ca o marcă a statutului privilegiat, diferențierea dintre născuții grăniceri și cei jeleri care a tins să se confinde cu mentalitatea bârgăuanilor. Conscripțiile parohiale din secolului al XIX-lea au insistat pe aceste diferențieri dintre grăniceri și negrăniceri. Copii născuți în familiile elitelor locale (preoți, învățători, notari, primari, ofițeri, căpitani, medici, etc) au beneficiat de o alegere judicioasă a nașilor la botez și a moașelor, marcând un punct de cotitură în integrarea copilului într-o rețea socială sau familială. Am surprins tendințe specifice de marcare a statutului prin transcenderea "barierelor" geografice, confesionale, etnice, ca strategie a promovării sociale, ca o abordare nouă în exploatarea registrelor parohiale.

Dimensiunea demografică a nupțialității concretizată prin modul de constituire a familiei a fost analizat pentru cele 9 parohii în nouă capitole, cu uniformizări și particularizări de la caz la caz. Creșterea numărului populației a făcut să crească în mod natural și numărul căsătoriilor. Crizele demografice ale mortalității au influențat cel mai mult dinamica decenală a nupțialității, iar la rândul ei nupțialitatea a influențat oscilațiile natalității. Viața în comunitatea rurală tradițională era dominată de prevederi și constrângeri impuse de familie, comunitate, biserică, armată, stat. Analiza decenală a evoluției căsătoriilor are ca rezultat două ipostaze: cele mai multe căsătorii din parohiile mici și mijlocii (Rusu, Mijlocenii, Susenii Bârgăului) au fost încheiate în deceniul nouă al secolului al XIX-lea ca mai apoi numărul acestora să între în regres. Din rândul parohiilor mari (Josenii, Prundu, Tiha, Mureșenii, Bistrita Bârgăului ortodoxă dar și

cea greco-catolică) cele mai multe căsătorii au fost înregistrate în primul deceniu al secolului XX, ca mai apoi din cauza războiului să se înregistreze un ușor regres.

Lunile preferate pentru încheierea căsătoriilor au fost alese ținând cont de calendarul religios cât și de cel agricol și s-au polarizat astfel în luniile ianuarie și februarie pe timpul iernii, după marile sărbători ale Crăciunului și a Bobotezei perioadă propice întâlnirilor în comunitate prilejuite de repausul aparent oferit de muncile agricole, dar și în lunile octombrie și noiembrie, toamna după strângerea recoltelor înaintea începerii postului Crăciunului. Ca o notă aparte parohiile greco-catolice de pe Valea Bârgăului au înregistrat puține căsătorii în luna ianuarie în comparație cu parohiile ortodoxe. Pe lângă cele discutate în istoriografie până acum am identificat un alt factor care a sta la alegerea lunii ianuarie pentru încheierea căsătoriilor: bărbații care împlineau vârsta de 23 de ani, vârstă care conform regulilor militare le permitea să se căsătorească, o puteau face doar începând cu luna ianuarie a anului următor, de aici și numărul crescut al căsătoriilor mîn luna ianuarie. Lunile de vară mai iunie iulie au înregistrat și ele un procent destul de mic al căsătoriilor, de obicei în aceste luni se căsătoreau sau se recăsătoreau indivizii înstăriți, văduvi și văduve, reprezentanții elitelor locale, străinii, etc. Pretențiile față de partener la încheierea căsătoriei vizau purtarea morală, hărnicia, fidelitatea și mai puțin atracția fizică sau dragostea.

Alegerea partenerilor s-a făcut cu prioritate din comunitate în strînsă legătură cu sistemele familiale și regimul posedării pămîntului. Alegera partenerilor exogami s-a făcut cu prioritate din cele mai apropiate sate numărul lor scăzând gradual cu cât a crescut distanța față de parohie. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX a adus o mai mare mobilitate a partenerilor care au provenit de la distanțe mai mari de 20 km, adică din afara Văii Bârgăului. Mobilitatea partenerilor la căsătorie este greu de stabilit avînd în vedere tradiția care prevedea ca cununia și consemnarea acesteia să se facă în satul natal al miresei, astfel nu am putut determina dacă noua familie a rămas sau nu în satul în care a fost înregistrată căsătoria. Alegerea partenerilor nu s-a făcut neapărat pe bază confesională, bisericile ortodoxă și greco-catolică au acordat ușor dispensarea pentru căsătoriile mixte. Căsătoriile mixte între ortodocși și greco-catolici, spre exemplu ale fiilor și fiicelor de preoți sunt dovada concretă că barierele confesionale au fost pe un plan secund, importante au fost strategiile de promovare socială și de menținere a statutului. Ca și în cazul copiilor botezați și la căsătorie am întâlnit deseori ca nași de botez preoți de confesiune diferită.

Majoritatea căsătoriilor au fost protogame în cele 9 parohii ale Văii Bârgăului iar numărul acestora a fluctuat de la deceniu la deceniu în funcție de crizele mortalității. În secolul al XIX-lea s-au înregistrat mai multe recăsătoriri cauzate de moartea partenerilor în crizele epidemice, însă la începutul secolului XX numărul acestora s-a redus simțitor. Pe baza listelor soldaților recrutați în Primul Război Mondial a celor morți și a celor întorși sănătoși am conturat impactul războiului asupra comunităților. După încheierea războiului până în anul 1920 au predominat căsătoriile protogame, încheindu-se foarte puține. Ca o inovație, pentru a crea o mai bună imagine asupra vârstei celor care s-au căsătorit și recăsătorit, am calculat defalcat atât pentru bărbați cât și pentru femei separat și împreună vârsta junilor și junelor dar și a văduvelor și văduvelor la căsătorie.

Imaginea demografică cantitativă a nupțialității am completat-o calitativ prin dimensiunea nominativă a prelucrării registrelor cununaților. Comportamentele partenerilor au fost sondate din punct de vedere al statutului civil la căsătorie și a preferințelor în alegerea partenerilor, a diferențelor de vârstă între parteneri și a cazurilor în care femeile erau mai în vârstă decât bărbații, a alegerii partenerilor și a nașilor în cazul elitelor locale ca și strategie de promovare socială. De asemenea am valorificat documete adiacente ale căsătoriei: o nouă perspectivă asupra dispeselor a timpului de jale pentru comunitățile greco catolice. Am analizat o pluralitate de comportamente, o demografie a celor care domină și acelor care sunt dominați în parteneriatul căsătoriei la nivelul familiei. Concluzia pe care o putem trage este aceea că preceptele religioase și materiale au dominat în formarea cuplului, mai puțin era luat în considerare aspectul afectiv.

Mortalitatea, eveniment ultim în viața indivizilor, este cea care încheie analiza concentrică a celor trei fenomene demografice. Cum era trăită și înțeleasă moartea rezidă din manifestările ei demografice. Distribuția decenală a mortalității a avut o dinamică fragmentată de la deceniu la deceniu în parohiile mici și mijlocii, în timp ce în parohiile mari evoluția a fost mult mai liniară cifrele crescând odată cu creșterea populației. Puseele epidemice și desfășurarea primului război mondial au marcat evoluția acestui fenomen. Lunile de iarnă au înregistrat cele mai ridicate rate ale mortalității în condițiile în care anotimpul rece reunea familia în gospodăria iar bolile bronhopulmonare erau extrem de contagioase. Mortalitatea ridicată a lunii martie și uneori a lunii aprilie a fost o consecință a numărului mare de nașteri din aceste luni și a

mortalității infantile. Lunile verii au înregistrat o mortalitate scăzută, luna august a avut o mortalitate ridicată din cauza puseelor epidemice mai ales a holerei.

Pentru a înțelege impactul morții asupra indivizilor și asupra comunității parohiale am decelat în funcție de sex și vârstă numărul celor care au murit. Mortalitatea pe categorii de vârstă a oscilat de la un deceniu la altul indiferent de dimensiunile parohiilor. În jurul procentului de 50% a fost mortalitatea copiilor de până la 14 ani. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX cei care au reușit să atingă vârsta de 60 ani au fost în număr tot mai mare. Se poate observa că în vechiul regim demografic se întâmpla în mod obișnuit ca moartea să răstoarne rânduiala firească a lucrurilor potrivit căreia cei în vârstă își dădeau sufletul înaintea tinerilor, părinții mai devreme decât copii, iar fratele mai mare decât sora cea mai mică, iar ierarhia cronologică a fost dată peste cap.

Din consemnarea cantitativă și serială a mortalității am desprins din perspectiva morții "extraordinare" în care nu au fost administrate sfintele taine înainte de moarte. Moartea copiilor în accidente, a adulților tot în accidente, sinucideri, omoruri, moartea ca pedeapsă, moartea departe de casă, moartea elitelor locale, moartea în urma unei boli îndelungate, moartea cu cauzistică modernă în preindustrializare, moartea în război au personalizat calitativ imaginea indivizilor și a comunităților. Comparația dintre registrul morților și registrul inspectorului de morți a stabilit termenii colaborării instituționale a celor doi administratori ai morții. Cimitirele și așezarea lor, cimitirele familiale, îngroparea copiilor în grădina au pus în evidență noi sensibilități modernizatoare dar și o realitate pragmatică a timpului folosit pentru jeliere. Testamentele au fost completate cu datele demografice pentru o reinterpretare a motivației redactării lor, însă au oferit și o imagine asupra cuplurilor recăsătorite, a statutului femeii și a averilor moștenite ca o confirmare a averilor din contractele de zestre.

Analiza contruită de mine are mai multe încăperi care permit o diversitate de perspective asupra lumii rurale. Consider că cercetarea mea este binevenită pentru comunitățile de pe Valea Bârgăului având în vedere conul de umbră și lipsa de sistematizarea scrisului istoric despre această regiune în care trăiesc și îmi desfășor activitatea. Perspectiva novatoare a abordării lumii rurale prin intermediul surselor inedite și a caracterului monografic al cercetării aduce în literatura de specialitate orizonturi noi interpretative asupra fenomenului demografic transilvănean, propunând un cadru de analiză care să reorienteze cercetările asupra demografiei istorice cu o focalizare spre omul simplu prin filtrul comunității, al "excepționalului normal".

Bibliografie selectivă

Lucrări speciale

- Massimo Livi Bacci, *Populația în istoria Europei*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Constantin Bărbulescu, *Universul înruderii. Între istorie și antropologie*, Cluj-Napoca, 2000.
- C. Bărbulescu, Vlad Popovici, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Contribuții*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2005.
- Ioan Bolovan, "Considerations sur l'épidémie de choléra de 1848 en Transylvanie", în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, 35, 1990, nr.1, pp. 93-102.
- I. Bolovan, "Realități demografice în Regimentul II românesc de graniță (sec. al XIX-lea)", în vol. *David Prodan. Puterea modelului*, coord. Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Liviu Maior, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1995, pp. 143-156.
- I. Bolovan, "Considerații istorice și statistice privind căsătoria în Transilvania între 1851-1918", în vol. *Familie și societate în Transilvania*, coord. V. Orga, I. Costea, Cluj-Napoca, 1999.
- I. Bolovan, *Transilvania între revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Ed. Fundația Culturală Română, Centrul de studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2000.
- I. Bolovan (coord), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2002.
- I. Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848 în zona regimentului: contribuții istorice și demografice*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003.
- I. Bolovan, "Mutații demografice în Transilvania în timpul Primului Război Mondial", în *Studii și Materiale de istorie Modernă*, 2005, București, tom XVIII, pp. 61-70.
- I. Bolovan, "Procese demografice din perspectivă istorică", în *Mănăstireni și Mănăsturi Românești*, Cluj-Napoca, Editura Studia, 2005, pp. 539-550.

- I. Bolovan, A. Onofreiu, "Din nou despre regimul grăniceresc român năsudean", în *Reconstituiri istorice: idei, cuvinte, reprezentări. Omagiu profesorului Iacob Mârza*, Laura Stanciu (coord.), Alba Iulia, 2006.
- I. Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (sec. XVIII-XX)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2003.
- I. Bolovan, S. P. Bolovan, "Problema vârstei la căsătorie la românii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea", în *Slujitor al Bisericii și al Neamului*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, pp. 477-474;
- I. Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Elena Holom (coord.) *În căutarea fericirii. Viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.
- I. Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec XVI-XX*, Centrul de studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
- S. P. Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului XIX-lea și începutul secolului XX*, Centrul de studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999.
- S. P. Bolovan, "Demografia: metodă de reconstruire a familiei. Considerații istorice și istoriografice privind demografia istorică", în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999.
- S. P. Bolovan, "Căsătoriile mixte în Transilvania la sfârșitul epocii moderne. Considerații demografice", în C. Pădurean, I. Bolovan (coord.), *Căsătorii mixte în Transilvania (secolul al XIX-lea și începutul secolului XX)*, Editura Universității "Aurel Vlaicu", Arad, 2005, pp. 87-109.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, "Considerații demografice asupra localităților Brăișor și Iclod în a doua jumătate a sec. al XIX-lea", în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca*, XXX, Cluj-Napoca, 1990-1991, pp. 267-269.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, "Considerații privind vârsta la căsătorie la românii transilvăneni în secolul al XIX-lea", în I. Bolovan (coord.) *Transilvania în epocile modernă și*

- contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, pp. 111-124.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, "Ilegitimitatea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: contribuții demografice", în Traian Rotariu, S. P. Bolovan, I. Bolovan (coord.), *Populația României. Trcut, prezent, viitor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 223-232.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, "Registrele parohiale de stare civilă în Transilvania – izvoare de demografie istorică", în *Revista arhivelor*, seria a III-a, vol. I, nr. 1-2, Arhivele Naționale ale României, București, 1992, pp. 47-51.
- S. P. Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1999.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, P. Corneliu (coord.), *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, P. Corneliu (coord.), *Om și societate: studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI): Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 ani*, Ed. a 2-a, rev, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.
- S. P. Bolovan, I. Bolovan, "Contribuții privind divorțialitatea în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX", în: *Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)*, coord. C. Pădurean, I. Bolovan, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010.
- Mircea Brie, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2008.
- Mircea Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2009.
- Mircea Brie, "Parish registers of civil status in Transylvania in the second half of the nineteenth century. Documentary signification", în *Transylvanian Review, ISI Journal*, vol. XX, supplement no. 3, 2011, pp. 187-208.
- Antoinette Fauve-Chamoux, Solvi Sogner, Ioan Bolovan (coord), *A Global History of Historical Demography. Half a Century of Interdisciplinarity*, Peter Lang, Bern, 2016.

- Ion Chelcea , *Literatura monografică a satelor noastre si problemele in legătură cu studiul satului romanesc. Momente principale*, Cluj-Napoca, 1933.
- Florin Ioan Chiș, *Epidemiile și eradicarea lor în Nord-Vestul României (secolele XVIII-XIX)*, Editura Mega, 2011.
- Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 2003.
- Bogdan Crăciun, "Aspecte privind statutul femeii în comunitatea săsească din Saes (sec. al XIX-lea)", în I. Bolovan (coord.) *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, pp. 70-110;
- B. Crăciun, "Imagini ale familiei și ale femeii în calendarele săsești de la începutul secolului al XX-lea", în I. Bolovan (coord.) *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, pp. 172-190;
- Roman Cressin, "Monografia comunei Sanț. Materiale privitoare la statistica demografică si economică a comunei", în *Sociologia românească*, 1, nr. 5, București, 1936, pp. 15-24;
- Daniela Deteșan, "Satul transilvănean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea si începutul secolului XX. Studiu de caz: Brăisor (jud. Cluj)", în Ioan Bolovan (coord.), *Transilvania în epocile modernă si contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 37-53.
- D. Deteșan, "Reconstituirea evoluției demografice și a sistemului de înrudire spirituală în satul Filea de Sus (jud. Cluj) între 1848-1932" în *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei*, coord: I. Bolovan, C. Pădurean, Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 172-198;
- D. Deteșan, "Problema înrudirii spirituale în Filea de Sus. Problematik der geistigen Werwandsch aft (Patenschaft) în Filea de Sus", în *Minoritarul imaginar. Minoritarul real. Lucrările Simpozionului internațional de antropologia minorităților 7-9 mai 2003*, Arad, 2003, pp. 322-341;
- D. Deteșan, "Căsătoriile mixte în comitatul Cluj între 1848-1918", în S. P. Bolovan, I. Bolovan, C. Pădurean (coord.), *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, pp. 109-122.
- D. Deteșan, "Mortalitatea în comitatul Cluj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Evoluții demografice locale", în S. P. Bolovan, I. Bolovan, C. Pădurean

- (coord.), *Transilvania in secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, pp. 89-122.
- D. Deteșan, S. Retegan, "Sub focul încrucișat al bisericii și statului: Concubinajul la românii din Transilvania între 1850-1895", în I. Bolovan, D. Covaci, D. Deteșan, M. Eppel, E. C. Holom (coord.), *În căutarea fericirii. Viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 83-98, (Supplement no. 1 of the Romanian Journal of Population Studies, vol. IV, 2010).
- D. Deteșan, *Testamente din districtul Năsăud (1861-1871)*, editori: D. Deteșan, A. Onofreiu, M. Prahase, C. S. Sabău, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.
- D. Deteșan, *Căsătorie și moștenire în Transilvania. Documente din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.
- D. Deteșan, *În lege și în afara ei. Românii din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea / In law and out of law. The Transylvanian Romanians in the middle of the 19-th century*, Argonaut Publishing & Symphologic Publishing, 2015.
- Luminița Dumănescu, "Satul transilvănean din perspectivă demografică. Studiu de caz, Parohia greco - catolică Mărgău, 1836 – 1890", în *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei*, editori I. Bolovan, C. Păducean, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
- L. Dumănescu, *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857- 1910)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.
- Jacques Dupaquier, *Pour la démographie historique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984.
- Michel Fleury, Louis Henry, *Des registres paroissiaux a l'histoire de la population. Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien, Deuxième édition*, Paris, INED, 1976.
- Mihaela Grancea (coord.), *Reprezentări ale morții în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005.
- M. Grancea, "Relatările călătorilor străini despre statutul femeii în familia tradițională românească din secolul al XVIII-lea", în *Caiete de antropologie istorică*, nr. 3, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003.

- M. Grancea, Ana Dumitran (coord.), *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006.
- Pierre Guillaume, Jean Pierre Poussou, *Démographie historique*, Librairie Armand Colin, Paris, 1970.
- Elena Crinela Holom, *Individ, familie, comunitate. Comportament demografic, relații familiale interetnice și interconfesionale în satele din trecutul Albei (1850-1910)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.
- E. C. Holom, "Destine individuale, destine familiale într-un sat din Transilvania (secolele XIX-XX)", în vol. *În căutarea fericirii. Viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX, Romanian Journal of Population Studies. Supliment*, I. Bolovan (coord), D. Covaci, D. Deteșan, M. Eppel, C. E. Holom, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 255-274.
- Ioan Horga, Mircea Brie, "Opțiuni maritale la populația greco-catolică din nord-vestul Transilvaniei între 1860 – 1879", în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2000, pp. 83-113.
- I. Horga, "Considerații pe marginea evoluției demografiei istorice: metodă, surse de documentare, modelare proprie", în Corneliu Crăciun, Antonio Faur (coord.), *Istoria - ca experiență intelectuală*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2001, pp. 432-446.
- I. Horga, M. Brie, *Etnicitatea românilor beiușeni văzută prin prisma procesului marital (sfârșitul secolului XIX – debutul secolului XX)*, *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2001 pp. 181- 198.
- I. Horga, *Analiza strategiilor maritale la populația greco-catolică din dieceza de Oradea (1881-1899)*, *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2002, pp. 139-179.
- I. Horga, "Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte", în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, pp. 188-209.
- Andreea Dăncilă Ineoan, "Memoria războiului și revoluției în Bistrița-Năsăud", în *Primul război mondial. Perspectivă istorică și demografică*, coord. Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru, Oana Mihaela Tămaș, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015.

- Peter, M Kitson, "A History of the Historical Demography of England and Wales", în *A Global History of Historical Demography Half a Century of Interdisciplinarity* by A. Fauve-Chamoux (volume editor) I. Bolovan (volume editor) S. Sogner (volume editor), Petre Lang Edited Collection XIV.
- John, E. Knogel, *Demographic behavior in the past. A study of fourteen German village populations in the eighteenth and nineteenth centuries*, Cambridge, 1988, First paperback edition 2002.
- André LaRose, "L'enregistrement des événements démographiques par les églises: une question internationale", în vol. *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, Ștefan Pascu (coord.), Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
- Sorin Mitu, "Imagini populare ale feminității în surse ardelene de la începutul secolului al XIX-lea", în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999, pp. 31-34.
- S. Mitu, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- S. Mitu, *Identități moderne în Transilvania*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016.
- Liviu Moldovan, "Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania", în *Revista arhivelor*, 1, nr. 1, București, 1958, pp. 159-185.
- L. Moldovan, "Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania (1607-1942)", în *Din istoria statisticii românești*, Editura Direcției Centrale de Statistică, București, 1969, pp. 273-296.
- L. Moldovan, "Registrele parohiale de stare civilă. Izvoare de date demografice", în *Populație și societate*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, pp. 45-50.
- L. Moldovan, "Înregistrarea de către biserici a botezaților, cununaților și înmormântărilor în Țările Române în sec. XVIII-XIX", în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, pp. 138-142.
- Adriana Florica Muntean, "Divorțul la românii ortodocși din protopopiatul Turzii (sfârșitul sec. XIX)", în S. Mitu, F. Gogâltan, *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, pp. 176-178.

- A. F. Muntean, "Considerații privind problema familiei și a structurii ei de-a lungul secolului al XIX-lea în satele Gilău și Aluniș (jud Cluj)", în S. Bolovan, I. Bolovan (coord.) *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX*, Centrul de Studii Transilvane Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
- A. F. Muntean, "Motivații ale căsătoriei în mediul rural transilvănean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea", în *Revista Bistriței*, nr. XII-XIII, 1999.
- A. F. Muntean, "Familia și ciclul vieții familiale în zona rurală a comitatului Sătmăr: a doua jumătate a sec. XIX", în *Studii istorice româno-ungare*, editat de L. Nastasă, Iași, 1999, pp. 139-151.
- A. F. Muntean, "Condiția femeii măritate în societatea tradițională transilvăneană din a doua jumătate a sec. al XIX-lea", în *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca, 2002, pp. 157-167.
- Florica V. Mureșan, "Familia și condiția femeii în districtul românesc al Bistriței la mijlocul sec. al XVIII-lea", în *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca, 2002, pp. 139-158.
- Florin Valeriu Mureșan, *Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005.
- Mircea Mureșianu, *Districtul Grăniceresc Năsăudean (1762-1851. Studiu de geografie istorică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2000.
- Ecaterina Necruți, I. Prelipceanu, "Date cu privire la evoluția demografică a unui sat bucovinean în sec. XIX și al XX-lea", în *Suceava. Anuarul Muzeului Județean Suceava*, 6-7, 1979-1980, pp. 247-266.
- E. Negruți, *Satul moldovenesc în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Contribuții demografice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1984.
- E. Negruți, *Migrații sezoniere la lucru în România (1859-1918)*, Editura Academiei Române, București, 1991.
- Toader Nicoară, "Epidemii și mentalități în societatea românească în zorile modernității (1700-1830)", în S. Mitu, F. Gogâltan (coord.), *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific*

- regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, pp. 152-163.
- T. Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996.
- T. Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997;
- T. Nicoară, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830)*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003;
- Ștefan Pascu, "Insemnătatea demografiei și a statisticii istorice pentru studiul istoriei", în Dan Pavelescu (coord.), *Cercetările multidisciplinare și interdisciplinare. Originea, dezvoltarea și perspectivele lor*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, pp. 133-142.
- Ș. Pascu, "Cercetările de demografie istorică din România în ultimii 15 ani", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XX*, Cluj-Napoca, 1977, pp. 127-162.
- Ș. Pascu, "Demografia istorică", în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. I, apărut sub redacția lui Ș. Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972.
- Ș. Pascu, "L'actualité de la démographie historique", în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, apărut sub redacția lui Ș. Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- Corneliu Pădurean, "Cauze ale mortalității populației din județul Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea", în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 11, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2001, pp. 141-146.
- C. Pădurean, "Unele aspecte privind evoluția nașterilor nelegitime în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în județul Arad", în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 11, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2001, pp. 147-156.
- C. Pădurean, "Evoluția nupțialității în secolul al XIX-lea în comitatul și orașul Arad", în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 11, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2001, pp. 156-164.
- C. Pădurean, "Unele concluzii privind evoluția nupțialității la românii ortodocși din orașul Arad în secolul al XIX-lea", în *Teologia. Revista Facultății de Teologie Ortodoxă*, 7, nr. 1, Arad, 2003, pp. 87-97.

- C. Pădurean, "Căsătoriile mixte confesional în unele localități din județul Arad în secolul al XIX-lea", în C. Pădurean, I. Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, pp. 171-194.
- C. Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006.
- C. Pădurean, "Decesele, între statistică și evenimentul familial în Aradul primei jumătăți a secolului al XX-lea", în M. Grancea, A. Dumitran (coord.), *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, pp. 404-416.
- Simion Retegan, "Realități demografice ale satului românesc din nordul Transilvaniei la mijlocul sec. al XIX-lea (Solnocul Interior)", în *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, îngrijit de N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1985, pp. 166-173.
- S. Retegan, "Un flagel de tip medieval: epidemia de holeră din Transilvania din 1866", în S. P. Bolovan, I. Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între XVI–XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, pp. 200-206.
- Marius Rotar, "L'attitude devant la mort en Transylvanie à la fin du XIXe et au début du XXe siècle", în *Transylvanian Review*, vol. XII, 4, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2003, pp. 74-82.
- M. Rotar, "La limită sau moartea care iese din schemă: sinuciderea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX", în *Caiete de antropologie istorică*, 3, nr. 1-2/5-6, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, pp. 57-83.
- M. Rotar, *Moartea în Transilvania în secolul al XIX-lea*, vol. I, *Zece ani de concubinaj cu moartea. Dimensiuni istorice și perspective contemporane asupra morții*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2006.
- Dana-Maria Rus, *Căsătorie și recăsătorie în satele Regimentului II graniță în perioada epocii moderne. Repere antropologice și analize ale comportamentului matrimonial la populația militarizată din regiunea năsăudului*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2011.
- Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan; Ioan Bolovan (coord.), *Populația Romaniei. Trecut, prezent, viitor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
- Claudia-Septimia Sabău, "Protocolul căsătoriilor din comunitatea Năsăud în a doua jumătate a secolului al XIX-lea", în *Arhiva Someșană*, III-IV, 2005, pp. 211-245.

- C-S. Sabău, "Protocolul despre buna învoire la căsătorie din comunitatea Tiha Bîrgăului (1895-1897)", în *Arhiva Someșană*, VIII, 2009, pp. 131-152.
- C-S. Sabău, "Și ne-au făcut din grănițeri, țărani". *Mentalități colective în satele născădene foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.
- Mihai Săsăujan, "Căsătoriile mixte în lumina legislației bisericești ortodoxe, catolice și protestante în monarhia austriacă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea", în C. Pădurean, I. Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, pp. 19-34.
- Valeria Sorostineanu, "Considerații asupra căsătoriei și divorțului în lumea ortodoxă a Transilvaniei (1899-1916)", în Corneliu Pădurean, (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, pp. 159-178.
- Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (sec. al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea)*, vol. I, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995.
- B. Ștefănescu, *Sociabilitate rurală, violență și ritual*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004.
- B. Ștefănescu, *Lumea rurală din vestul României între medieval și modern*, ediția a II-a, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006.
- Iulius Liviu Ușeriu, "Comportament demografic în parohia greco-catolică Tiha Bîrgăului (1833-1900)", în *Anuarul Școlii Doctorale "Relații internaționale și studii de securitate"* nr. I/2016, Editura Presa Universitară Clujeană, 2019, pp. 266-304.
- I. L. Ușeriu, "Ipostaze demografice ale nupțialității în parohia greco-catolică Tiha Bîrgăului (1833-1890). Dispensele bisericești pentru timpul de jale", în *Caiete de Antropologie Istorică*, an XV, nr.1(30) ianuarie-iunie 2017, Editura Accent, 2017, pp. 218-235.
- I. L. Ușeriu, "Comportament matrimonial în comunitatea ortodoxă din Susenii Bîrgăului între 1901-1930", în *Caiete de Antropologie Istorică*, an XVI, nr.1(32) ianuarie-iunie 2018, Editura Accent, 2018, pp. 273-284.

- I. L. Ușeriu, "Situația demografică a unei comunități de pe Valea Bârgăului în primele decenii ale secolului XX.(Josenii Bârgăului 1901-1920)" în *Caiete de Antropologie Istorică*, an XVIII, nr.2 (34) ianuarie-iunie 2019, Editura Accent, 2019, pp. 222-238.
- I. L. Ușeriu, "Natalitate și mortalitate în comunitatea ortodoxă din Susenii Bârgăului (1901-1930)", în *Caiete de Antropologie Istorică*, an XIX, nr.2 (32) iulie-decembrie 2020.

Lucrări generale

- Mirela Andrei, *La granița imperiului: Vicariatul Greco-Catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.
- Constantin Andrițoiu, *Istoria Țării Bârgăului - în date -*, Editura Mesagerul, Bistrița, 2006.
- Philippe Ariès, *Omul în fața morții*, vol. I-II, Editura Meridiane, București, 1996.
- Violeta Barbu, *De bono coniugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003.
- Jean-Pierre Bardet, Jaques Dupâquier, (sous la direction de) *Histoire des populations de l'Europe Tome 1: I) Des origines aux prmices de la révolution démographique*, Librairie Arthème Fayard, 1997, pp.1-660; *Histoire des populations de l'Europe Tome 2: II) La révolution démographique 1750 -1914*, Librairie Arthème Fayard, 1998, pp.1-647; *Histoire des populations de l'Europe Tome 3: III) Les temps incertains 1914-1998*, Librairie Arthème Fayard, 1999, pp.1-792.
- Eugenia Bârlea, *Perspectiva lumii rurale asupra Primului Război Mondial*, Editura Argonaut, 2004.
- Jean Berenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Editura Teora, București, 2000.
- Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Editura Dacia, Cluj, 1994.
- Ioan Bîca, Adrian Onofreiu, "Evoluția teritorial administrativă a județului Bistrița-Năsăud", în *Revista Bistriței*, nr. XX, 2006.
- I Bîca, Ioan Șteff, *Colibița dimensiuni turistice*, Editura Nova Didactica, Bistrița, 2010.
- Nicolae Bocșan, Veleriu Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

- I. Bolovan, S. Bolovan, "Granița militară austriacă și românii din Transilvania în sec. XVIII-XIX", în vol. *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, coord. Ioan Aurel Pop, Susana Andea, Academia Română - Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009.
- I. Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania: familie, moralitate, rapoerturi de gen*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.
- Pierre Chaunu, *Civilizația europeii clasice*, vol. I și II, Editura Meridiane, București, 1989.
- Pompei Cocean, Oana Maria Ilovan, *Trăsăturile spațiului mental năsăudean*, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geographia*, Cluj-Napoca, XL, 2005.
- P. Cocean, Cristian Nicolae Boțan, O-R. Ilovan, *Județul Bistrița-Năsăud*, Editura Academiei Române, București, 2011.
- Georges Duby (coord.), *Amor și sexualitate în Occident*, Editura Artemis, București, 1994.
- Ute Frevert, Heinz-Gerhard Haupt (coord.), *Omul secolului al XIX-lea*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Teodor Ghițan, "Contribuțiuni la istoricul Văii Bărgăului", în *Arhiva Someșană*, Năsăud, 1939, nr. 35, pp. 426-435.
- Carol Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, Editura Militară, 1973.
- Jack Goody, *Familia europeană: o încercare de antropologie istorică*, Iași, Polirom, 2003.
- Colin Heywood, *O istorie a copilăriei: Copiii din occident din Evul Mediu până în epoca modernă*, Editura Trei, București, 2017.
- Petru Iluț, *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Ed. Polirom, Iași, 2005.
- Ioan Lumperdean, "La long duree" în mentalitatea și limbajul granicerilor năsudeni. Repere economico-sociale și politico-naționale", în *Revista Bistriței*, VIII, 1994.
- Ecaterina Lung, *Istoria culturală: origini evoluție tendințe*, ed. a 2-a rev și adăog., București, Editura Universității din București, 2021.
- Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică. soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, București, 2004.
- L. Maior, *Habsburgii și românii. De la loialitate dinastică la identitate națională*, Editura Enciclopedică, 2006.
- Alexandru Mamina, "L'histoire culturelle et l'histoire sociale", în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța. Nouvelle perspectives de l'histoire sociale en France et*

- Roumanie, texte reunite de Alexandru Florin Platon; Cristina Oghină Pavie, Jaquies-Guy Petit, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2003, pp. 209-2015
- Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, Editura Humanitas, 1997.
- S. Mitu, *Transilvania mea: istorii, mentalități, identități*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- Monarhia Habsburgică: (1848-1918)*, vol I-IV, coord. și îngrijire ed. rom. de Rudolf Gräf, Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Iași: Polirom, 2020-2022.
- Florin Valeriu Mureșan, *Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005.
- Simona Nicoară, *Mentalități colective. Imaginar social. Istoria în durata lungă*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2009.
- S. Nicoară, *O istorie a secularizării (sec.XIX-XX) Avatarurile creștinismului și triumfalismul mesianismelor noilor ere*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006, vol 2.
- Mihai Teodor Nicoară, (coord.)*Ștefan Pascu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015.
- M. T. Nicoară, *Dicționarul universitarilor clujeni*, (1919-1947), I, Cluj-Napoca: Editura Accent, 2016.
- M. T. Nicoară, *Rectorii Universității din Cluj (1919-2013)*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2013.
- Toader Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996.
- T. Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.
- T. Nicoară, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830)*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003;
- T. Nicoară, *Clio în orizontul mileniului trei. Explorări de istoriografie contemporană*, Editura Accent, 2009.
- T. Nicoară, *9 teme de antropologie istorică. Istoria și antropologia, Corpul, Alimentația, Violența, Disciplinarea, Religiozitatea, Reprezentarea, Imaginarul, Moartea*, ed. a II-a, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2016.

- Adrian Onofreiu, "Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică", în *Anuarul Asociației profesorilor de istorie din România - filiala Bistrița-Năsăud*, 1, 2006, pp. 219-225.
- A. Onofreiu, *Districtul Năsăud (1861-1876)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010.
- Ștefan Pascu (coord), *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972 (356 p).
- Ș. Pascu, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977 (483 p.).
- Ș. Pascu, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, (203 p.).
- Ș. Pascu, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980 (221 p.).
- Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
- Ioan Pop, *Istoria regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Editura Ardealul, 1999.
- Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului XIX*, Accent, 2002.
- Luis Roman, "Istoriografia și cercetarea istorică", în *Revista Istorică*, nr. 3-4, 1992.
- L. Roman, *Demografia istorică în opera lui Sabin Manuilă*, în S. P. Bolovan, I. Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între XVI – XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
- L. Roman, Radu Ștefănescu Vergatti, *Studii de demografie istorică românească*, Editura Enciclopedică, București, 2002.
- Werner Rösener, *Țăranii în istoria Europei*, Polirom, Iași, 2003.
- Traian Rotariu coord., *Demografie și sociologia populației. Fenomene demografice*, Polirom, Iași, 2003.
- Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
- Virgil Șotropa, "Militarizarea Văii Bîrgăului", în *Arhiva Someșană*, 10 (1929).
- V. Șotropa, "Înființarea graniței militare năsăudene 1762", în *Arhiva Someșană*, Năsăud, nr. 25/193 octombrie 1938-martie 1939, pp. 364-365.

- Ștefan Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Timișoara, Editura Facla, 1974.
- Vladimir Trebici, *Demografia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- V. Trebici, *Mică enciclopedie de demografie*, București, 1975.
- V. Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București, 1986.
- Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești născădane (1851-1918)*, Editura. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.
- Constanța Vintilă-Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic: biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, Editura Humanitas, București, 2004.
- C. Vintilă-Ghițulescu, *Focul amorului, despre dragoste și sexualitate în societatea românească 1750-1830*, Editura Humanitas, București, 2006.
- Nicolae Vrăsmaș, *Prundu Bîrgăului, o vatră străveche*, vol I, Editura Karuna, Bistrița, 2007.
- Erich Zollner, *Istoria Austriei: de la începuturi până în prezent*, ed. a VIII-a, vol. I-II, Editura Enciclopedică, București, 1997.

V. Surse electronice

- Mircea Brie, *Registrele parohiale de stare civilă din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX lea. Semnificația documentară*, în Dan Octavian Cepraga, Sorin Șipoș (coord.), *Interpretazioni del documento storico. Valore documentario e dimensioni letterarie*, Padova/Oradea, 2010, p. 164-193.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2222885, accesat în 10.07.2022;
- Patrice Bourdelais, *Pour un renouvellement de la démographie historique*, în *Annales de démographie historique*, 1996, pp. 9-11,
https://www.persee.fr/doc/adh_00662062_1996_num_1996_1_1905?q=paroisse++d%C3%A9mographie+historique+, accesat în 8 iulie 2022;
- Maurice Garden, *Mariages parisiens à la fin du XIXe siècle: une micro-analyse quantitative*, în *Annales de démographie historique*, 1998, pp.111-133,
https://www.persee.fr/doc/adh_0066-2062_1998_num_1998_1_2158, accesat în 7 iulie 2022.
- Historical Population Database of Transylvania .We build the first historical database of Transylvania's population. <http://hpdt.ro:4080/tlooks> accesat în 19.07.2022.

Valentin Istrate, *Colecția registrelor de stare civilă. Registre parohaile*, în *Angvustia*, 3, 1998, pp. 371-374; vezi în acest sens și Colecția registre parohiale de stare civilă (1682-1967), Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, <http://cautare-cj.arhivelenationale.ro/cautare-cj/detail.aspx?ID=70871>, accesa în 2 iulie 2022.

Toader Nicoară, *Istorie locală și surse orale*, 2005, pp. 1-2, http://www.hiphi.ubbcluj.ro/studii/Public/File/cursuri/suporturi_conversie/Istorie_locala.pdf, accesat în 05.07.2022.

Phillippe Poirrier, "L 'histoire culturelle", în Claude Gauvard și Jean Francois Sirinelli (coord.), *Dictionnaire de l'historien*, Paris, PUF, 2015, pp. 332-335, accesat 12.05.2022 https://www.academia.edu/27810535/POIRRIER_Philippe_dir_L_histoire_culturelle_un_tournant_mondial_dans_l_historiographie_Dijon_Ed_universitaires_de_Dijon_2008.